

Mateřství bez otce?

U nás, podobně jako ve světě, roste počet žen, kterým je přes třicet, nemají partnera a touží po dítěti. Řešením jejich situace by mohlo být umělé oplodnění spermii dárce, ale u nás je umělé oplodnění povoleno jen ze zdravotních důvodů, nikoliv psychosociálních, a jen pro páry. Je nějaký vážný důvod, proč ho nepovolit i osamělým ženám? O tomto tématu diskutovali čtyři lidé: Věduna Bubleová ze Střediska náhradní rodinné péče (VB), a spisovatelka a scénáristka Tereza Boučková (TB), Hana Konečná z Nadace Mateřská naděje (HK) a Vít Janků z Centra pro rodinu a sociální péči. Všichni diskutující jsou středního věku, žijí v manželství a mají děti se svým partnerem/partnerkou.

HK: O rizicích spojených s mateřstvím bez otce by měli mluvit odborníci sledující vývoj dětí vyrůstajících v nějakých řekněme nestandardních podmínkách. Věduno, ty se s takovými dětmi už léta setkáváš a spolupracovala jsi na několika dlouhodobých výzkumných projektech.

VB: To je pravda. Takový největší projekt byl „Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace“, kde jsme pod vedením pana profesora Z. Matějčka s kolegy dlouhodobě sledovali skupiny dětí vyrůstajících v dětských domovech, v SOS vesničkách, v pěstounské péči, děti nechtěné a k nim jsme měli kontrolní skupinu dětí chtěných, vyrůstajících v rodině s matkou a otcem

HK: V SOS vesničkách vychovává děti pouze matka. Takže to by mohla být skupina dětí, která by mohla trochu napovědět, k čemu vede výchova pod ženskou taktovkou. Další skupinkou, ještě bližší, by mohly být děti vychovávané pouze pěstovnou. Pokud vím, pěstoun může být i člověk bez partnera, pět dětí sama vychovává například paní Vodičková, zakladatelka Fondu ohrožených dětí..

VB: Pěstoun může být sám, ale moc takových není a my jsme je bohužel nesledovali. Na tvoji otázku by možná nejlépe odpovědělo srovnání dětí z SOS vesniček s dětmi z pěstounských rodin. To je do jisté míry dost podobná péče, jeden z hlavních rozdílů je právě chybění otce ve vesničkových rodinách. Ale musíš si uvědomit, že ten hlavní vliv na vývoj těchto dětí má fakt, že sem přišly až po různých dlouhých a různě traumatických zkušenostech z vlastních biologických rodin, případně i z dětského domova.

HK: Co jste ve výzkumu sledovali?

VB: Například sociální integraci dětí, tedy jakého vzdělání dosáhly, jaké profese se věnují, zda byly trestané a tak, a jak jsou na tom s partnerskými vztahy, tedy zda je umí navazovat, zda v nich setrvávají, zda mají děti, u žen i interrupce.

HK: Lišily se nějak děti z vesniček od dětí z pěstounských rodin?

VB: Napřed řeknu v čem se nelišily, a to bylo ve skóru sociální integrace. U mužů vychovávaných v SOS vesničce se ale objevila častější trestná činnost a častěji měli problémy v partnerských vztazích. Vysvětlujeme si to tím, že zde hraje významnou roli nepřítomnost mužského prvku v primární výchově a chybějící identifikační vzory ve školním věku a dospívání.

HK: Já protentokrát spolknu aktuální otázku co je v dnešní době vlastně obsahem mužské a ženské, otcovské a mateřské role - těším se, že je to téma pro další diskusi – a zeptám se, jestli vidíš nějakou možnost, jak mužský prvek do vesniček SOS dodat.

VB: Samozřejmě, mužský vliv se dá posílit a díky výsledkům výzkumu i posiluje v sekundárním výchovném okruhu, tedy mužskými osobami s pracovní funkcí ve Vesničce. Například ředitel, psycholog, či údržbář.

HK: Takže když to vztáhnu k našemu tématu „mateřství bez otce“, dětem bude chybět mužský identifikační vzor, ale nahradit by se dal třeba otcem nebo bratrem matky. Jak vlastně dopadly děti nechtěné? Ty vyrůstaly v úplné rodině, ale nebyly, aspoň ze začátku, vítané.

VB: Musím říci, že výzkum nechtěných dětí je opravdu unikátní projekt, kupodivu umožněný díky bývalému totalitnímu zřízení. V 60. letech totiž byly takzvané interrupční komise, které povolovaly nebo nepovolovaly potrat. Zkoumaná skupina jsou děti, jejichž matka žádala dvakrát o ukončení těhotenství a obvodní a následně i odvolací komise její žádost zamítly. Tyto děti pak byly sledovány až do roku 1994. Dneska by to už díky zákonu na ochranu osobnosti nešlo. Přesto, že jako výzkumníci ztrácíme obrovský a

cenný zdroj dat, nutno dodat zaplat'pánbu. Oproti kontrolní skupině dětí chtěných a vyrůstajících ve své rodině je rozdíl v potížích s partnerskými vztahy, a to větší ne u mužů, ale u žen. Ve srovnání se všemi zkoumanými skupinami, tedy dětmi vyrůstajících v dětských domovech, v SOS vesničkách, v individuální pěstounské péči a dětmi z kontrolní skupiny, je „nechtěných“ dětí-mužů dnes nejvíce ženatých, mají nejčastěji své děti, kdežto „nechtěných“ dětí- žen je naopak dvakrát více dosud svobodných než ve skupině kontrolní, méně jich je vdaných a nejvíce ze všech 5 souborů je jich rozvedených a znovu neprovdaných. Navíc ještě víme, že kromě rozdílů v rodinném stavu jsou „nechtěné“ ženy častěji v evidenci oddělení péče o dítě pro výchovné problémy s dětmi.

HK: Tuším, že si to vysvětlujete jako nedostatek mateřského či ženského vzoru. Matka dítě nechtěla, tak se k němu chovala chladně. Já ale nemám tohle paušální házení viny na ženy ráda. Ženy chodí na interrupci přece i proto, že dítě odmítá partner a ony neví, jak situaci řešit.

VB: Já taky nemám tohle vysvětlení ráda. Jenže tady je asi na místě. Děti totiž vyplňovaly dotazník a v něm hodnotily citový příklon matky jako chudý a chladný. Ovšem zajímavé je, že příklon otce jako tím vřelejší a protektivnější. Zdá se ovšem, že pro úspěšnost dítěte v erotických vztazích, v manželství a v rodinném životě není důležitý ani tak vliv rodičovské osoby opačného pohlaví, tj. otce pro dívky a matky pro chlapce, ale vliv rodičovské osoby vlastního pohlaví.

HK: Podle toho tedy pokud by se narodila osamělé matce dcera, nehrozí riziko žádné. Pokud by se narodil syn, mohl by mít problémy v partnerských vztazích, ale šlo by tomu předejít, když matka bude mít například dobré vztahy se svou původní rodinou. Přiznám se, že mě zajímalo jak to bylo v historii, jakou roli hrál otec v rodině, tak jsem hledala v knihách zabývajících se historií rodiny. Dočetla jsem se, že péče o děti zůstávala vesměs na matce, případně na kojné, chůvě a později v některých státech, například Francii a Anglii, na internátní škole. Otec zřejmě přicházel večer z práce a zřejmě byl spíš takovou kárající či kázající institucí.

TB: Dovolila bych si do toho taky vstoupit. Já si myslím, že srovnávání výsledků výchovy pěstounských rodin či rodin v SOS dětských vesničkách, kde jsou tyto rodiny složené z nebiologických dětí s různě silným deprivacním syndromem s rodinou, tj. ženou, byť uměle oplodněnou, avšak přesto biologickou matkou svého dítěte, značně pokulhává. Z vlastní zkušenosti s výchovou tří dětí, kdy každé má jiné rodiče (jedno se nám narodilo) vím, že různá genetická výbava a různě silný deprivacní syndrom, kterými většina adoptivních i pěstounských dětí v naší republice trpí, jsou pro jejich sociální integraci v životě zásadní. V případě vztahu biologické matky k dítěti, které matka nosí od jeho počátku v těle a které má předpoklad zdědit 50% jejích vlastností, jsou, myslím si, podobné výzkumy téměř nepoužitelné, protože startovní čára pro rozvoj veškerých rodinných vazeb – a tedy i pro sociální integraci dítěte ve společnosti je úplně jinak nastavená. Taky si myslím, že jako identifikační vzor neposlouží ani ředitel, ani psycholog či údržbář. Domnívám se totiž, že mužská role se v dnešní rodině nedá scvrknout pouze na nějakou mužskou přítomnost, která je navíc u mužů v produktivním věku, kdy se zakládají rodiny, dost sporá. Ty mužské (ale i ženské) vzory, které ve vzájemné kombinaci tvoří sociální "krajinu" dítěte, se přece tvoří právě tím, jak spolu manželský pár každodenně žije. Jaký je jeho vzájemný vztah, jak otec s matkou vzájemně prožívají své radosti a jak řeší konflikty – a to nejen s dětmi a mezi dětmi, ale taky své vlastní, konflikty třeba se svým okolím, a taky své vzájemné, manželské konflikty!

VB: To jste řekla hezky. Existují výzkumy, které dokazují, jak je důležité, aby děti žily v prostředí tvořeném více členy rodiny - velmi důležití jsou například sourozenci – a viděly jak se řeší běžné problémy všedního dne, jak spolu lidé žijí. Samozřejmě souhlasím i s tím, že vývoj dětí v SOS vesničkách a v pěstounských rodinách je zásadně ovlivněn právě předešlou deprivací. Přesto si myslím, že ty výzkumy něco k tématu „mateřství bez otce“ říci mohou, a to že rizika tu jsou a že je možné je minimalizovat.

HK: Dneska je mnoho lidí rozvedených, děti většinou žijí s matkou a některé se s otci vidají velmi málo. Ale vždycky tam ten otec nějak je. Má jméno, podobu, nějaké vlastnosti. U nás je dárcovství anonymní, takže žádné jméno, žádná fotka, žádné vlastnosti. Pokud vím, příjemcům gamet je o dárcích sdělováno jen jaké má vzdělání a jak přibližně vypadá: výška, barva očí a vlasů. Neměly by tyhle děti problémy s hledáním identity?

VB: Trošku mi to připadá jako problém identity u dětí v osvojení. O svých rodičích ví jen to, co jim řeknou osvojitelé, resp.co se oni dozvěděli o původní rodině a co předají dál. Často se totiž setkáváme s tím, že u dětí, které jdou do náhradní rodinné péče, známe jen matku, otec bývá často neuveden. Ta

situace je tedy velmi podobná. Výhodou však v našem případě povolení umělého oplodnění osamělým ženám je, že děti se narodí své matce, která je toužebně očekává, žije s nimi, stará se o ně a miluje je. Všechny děti mají právo znát své rodiče, ale když to nejde, je snad lepší, když znají a žijí alespoň s jedním z nich!

HK: Tady by asi byl větší kámen úrazu. Asi by bylo potřeba s těmi ženami situaci dobře probrat a připravit je na ni. Ale v rozhovoru o umělém oplodnění dárcovskými buňkami (viz minulé číslo NRP) pan profesor Pilka říkal, že při hodnocení této metody je nutné si uvědomit, že sice to není optimální situace, ale ty děti se jinak nenarodí.

VB: Víš, z mého pohledu člověka zabývajícího se dětskou psychickou deprivací a subdeprivací nevidím zásadní důvod, proč by samotné ženy nemohly na inseminaci a vychovávat dítě samy. Vždycky bych byla pro úplnou rodinu, ale když to nejde, je vždy lepší, když dítě může zůstat u jednoho z nich. Není tak důležité, jestli dítě vychová sama máma nebo táta, hlavně když to bude s láskou a s porozuměním.

TB: No já myslím, že mne asi málokdo považuje za konzervativní osobu. Ale musím říci, že otec, který se občas mihne doma, a který tam prostě jako otec a matčin partner funguje, vůbec není k zahazení. Naopak! Já jsem určitě pro pár. Dárcovství spermií bych povolila ženám, kde muž je neplodný. Ale osamělým ženám spíš nikoli. Dítě samo prostě nevznikne a má právo na oba rodiče. Mně to zdůrazňování nepotřeby muže, to single, jak se teď říká, vadí. Tím, že se povolí oplodnění ženy dárcovskými spermii kdykoli, tím se jistá sobeckost či prostě jen nechů nebo neschopnost nějaký vztah si najít, vytvořit a udržet, zinstitutionalizuje. A s faktem, že dítě nevzniká z LÁSKY (fyzické i duševní) dvou lidí, ale odkráčením samotné ženy bez jakéhokoli partnera na oplodňovací kliniku, já nemůžu souhlasit. Já si myslím, že to sice chce trochu toho snažení - najít si muže a lásku k němu si udržet, ale že to stojí za to! Mne by to bez chlapů na světě nebavilo. A doma by mě to bez toho mého muže taky nebavilo. I když je to s ním občas k nevydržení.

VJ: Jsem rád, že vám stojí za to být s námi chlapy. Já pracuji v organizaci, která se zaměřuje především na rodiny s malými dětmi. Podporujeme kluby maminek, pomáháme osamělým rodičům, rodičům s problematickými dětmi, organizujeme rodinné dovolené a tak. A já jsem si dal hlavní osobní úkol víc zapojit otce, protože si myslím, že je strašně prima být tátou. Vlastně jsem na vaší straně, protože když se otcové víc zapojí, ulehčí matkám. A teď mne trochu mrazí v zádech z toho, že se snažím zbytečně, protože by stačil jeden dárců spermií a jeden skautský vedoucí.

HK: Nestačil. Ještě je potřeba jeden svalovec, který odstěhuje piáno potomkovi hudebně nadanému po dárci spermií. Ale bez legrace. My tady určitě nebrojíme proti páru, všechny tři jsme se svými muži rády. A až na Vědunu tady máme všichni samé syny, kterým nepřejeme degradaci na dárců spermií. Ale podle vývoje na západ od našich hranic i podle údajů Českého statistického úřadu bude singles stále víc. S tím je asi potřeba se smířit, počítat s tím. Nemyslím si, že je to jen módou, zvětšujícím se sobectvím nebo neochotou brát na sebe závazky. Podle mne je to dobrou, která dává větší prostor pro to, přímo nutí k tomu, aby se člověk zamýšlel sám nad sebou, ptal se sám sebe "kdo jsem a kam jdu". Aby na sebe bral naopak veškerou odpovědnost. Ženy jsou v tomhle v nevýhodě. Než se v sobě trochu zorientují, dotikávají jim biologické hodiny a rapidně klesá počet možných partnerů - ti si radši berou mladší.

TB: Ono to chce možná míň přemýšlet a dřív jednat. Člověk vždycky musí počítat s rizikem. Já bych nedělala ústupky relativizováním vztahu mezi mužem a ženou. Kdo jsem a kam jdu se dá bezvadně ptát i s dětmi. Možná, že s nimi se toho o sobě člověk dozví daleko víc.

VJ: Je pravda, že kolem sebe vidím čím dál tím víc žen, kterým je přes třicet, partnera nemají a chtějí dítě a většina i partnera. Jsou to ženy často vzdělané, pohledné, se schopností pečovat, dostatečně sociálně šikovné. Zároveň jsou překvapené z toho, že se jim vztahy nedaří, partneri je opouštějí. Kde je zakopaný pes, kde je důvod, proč partnera nemají, nevím. Ale povolení inseminace jejich potíže ze vztahem nevyřeší. I z etického hlediska má mnoho zádrhelů.

HK: Uvědomuji si, že ten krok k povolení inseminace osamělým ženám je obrovský a významný. Taký se s tím nějak nemohu úplně vyrovnat, není pro mne snadné říci ano. Ale vidím to díky mojí práci s nedobrovolně bezdětnými lidmi i z jiné stránky. O páru, který nemůže mít dítě, se tvrdí, že ta nenaplnující touha a dlouhodobá náročná léčba jejich vztah zabije. Jenže já mám úplně opačnou zkušenost – bezdětnost manželství udržuje. Už druhá moje klientka se nerozvádí jen proto, že chce otěhotnět. Ale až otěhotní, rozvede se. Zároveň znám několik osamělých žen, které hledají partnera jen

proto, že touží po dítěti. Vím, že některé ženy hledají partnera dokonce jen na pár nocí, na otěhotnění. Není to pro dítě trochu nedůstojné a pro zdraví ženy i dítěte rizikové? Taky těžko říct, jestli pro dítě je lepší žít mezi dvěma mlýnskými kameny - rodiči, kteří si dělají naschvály, dítě používají jako nátlakový prostředek - nebo být jen s matkou, otec neznámý. Nevím...Stejně se podle mého názoru inseminace osamělým ženám povolí. Dřív nebo později. Jen se o tom ještě pořád dost nemluví, nepřipravují se na to odborníci, kteří by měli situaci se zájemkyněmi důkladně probrat. Což si myslím, že je strkání hlavy do písku.

Tento rozhovor jsme spolu vedli několik týdnů. Mailem, osobně i telefonem. Vám čtenářům předkládáme jeho hrubý obrys. Týká se vás téma nějak, zajímá vás? Jste osamělý rodič? Jste dítě, které vyrostlo jen s jedním rodičem? Napište nám svoje zkušenosti, svoje názory, svoje postřehy, mají pro nás velkou hodnotu. Vaše (i anonymní) ohlasy čekáme buď na adrese Věduna Bubleová, SNRP, Jelení 91... nebo na e-mailové adrese : materskanadeje@volny.cz. Děkujeme.